

شماره: ۳۴

۳ ذیحجه ۱۴۲۶

مجموعه مباحث اخلاقی

استاد معظم

حضرت آیت الله یثربی کاشانی «دامت برکاته»

امید

محرك انسان

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

الحمد لله رب العالمين وصلّى الله على سيّدنا محمّد وآله الطاهرين
ولعنة الله على أعدائهم أجمعين .

مناجات چهارم از مناجات‌های پانزده گانه امام سجاد عليه السلام مناجات الراجين نام دارد . در توضیح عبارات قبلی اشاره شد که خوف و رجاء مانند دو بال برای پرواز به سوی کمال الهی است . به همین خاطر امام بلا فاصله بعد از مناجات الخائفين ، مناجات الراجين را آغاز می‌نماید . « يا من إذا سئلهُ عبدٌ أعطاه وإذا أمّلَ ما عنده بلّغه مُناه وإذا أقبلَ عليه قَرَبَه وأدناه وإذا جاهرهُ بالعصيان سترَ على ذنّبه وغطّاه وإذا توكلَ عليه أحسبه وكفاه » .

همانگونه که در مناجات الخائفين بحث را با توضیح متعلّق خوف آغاز کردیم در این مناجات هم ابتدا به روشن ساختن متعلّق رجاء می‌پردازیم .
متعلّق امید که در عبارات دعا به تناوب تکرار گردیده است ؛ چیست ؟
خداوند می‌فرماید :

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
وَدَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾ ^(۱)

۱ - سورة الاحزاب ، آیه ۲۱ .

مسلماً برای شما در زندگی رسول خدا سر مشق نیکویی بود برای آنها که امید به رحمت خدا و روز رستاخیز دارند و خدا را بسیار یاد می‌کنند.

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ
أَحَدًا﴾ (۱).

پس هرکس به لقاء پروردگارش امید دارد، باید کاری شایسته انجام دهد، و هیچ کسی را در عبارت پروردگارش نزدیک نکند.

از دو آیه فوق چنین استفاده می‌شود که اساسی‌ترین ثمره امید عمل صالح است و از طرف دیگر عمل صالح است که انسان را به نقطه مطلوب می‌رساند. به عبارت دیگر متعلق رجاء و امید لقاء الهی است و لقاء الهی مرهون عمل صالح می‌باشد.

در آیات دیگر مشخصات انسان‌های نا امید ذکر شده است. خداوند می‌فرماید:

﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ
آيَاتِنَا غَافِلُونَ﴾ (۲).

آنان که به ملاقات ما و روز رستاخیز امیدوار نیستند و به زندگی دنیا خوشنود شدند و بر آن تکیه کردند و آنان که از آیات ما غافلند جایگاهشان آتش است.

همانگونه که بنده امیدوار در طلب لقاء الهی و عمل صالح است بنده ناامید در آیات و روایات به عنوان کسی که فقط طالب دنیا است و تکیه گاهی جزء دنیا و دنیاطلبی ندارد، معرفی گردیده‌اند. بنده ناامیدی چون امید جز به دنیا ندارد؛ لذا نمی‌تواند عمل صالح داشته باشد، و نهایتاً از آیات الهی غافل می‌ماند.

۱ - سوره کهف، آیه ۱۱۰.

۲ - سوره یونس، آیه ۷.

آثار امید و رجاء

اولین ثمرهٔ رجاء و امید این است که امیدوار را بر می‌انگیزد و او را به تحرّک وادار می‌دارد. امیدوار همواره برای تلاش، کار و قبول زحمت انگیزه دارد. امید در انسان مانند موتور محرّک مانع ایستایی، خمودگی و افسردگی می‌گردد. امیدوار در تلاش و تکاپو برای به دست آوردن متعلّق امید است. بنابر این مهمترین اثر امید تلاش است بگونه‌ایی که این دو مفهوم لازم و ملزوم هم هستند. اگر فعالیت نباشد، امید داشتن دروغ و بی معنی است و فعالیت بدون امید غیر ممکن است. در این خصوص روایت جالبی از امام صادق علیه السلام منقول است.

« قال: قُلْتُ لِأبي عبد الله عليه السلام إِنَّ قوماً من مواليك يُلَمون بالمعاصي

ويقولون نرجو. فقال عليه السلام: كذبوا، ليسوا لنا بموال أولئك قوم ترجحت

بهم الأمانتي، من رجا شيئاً عمل له ومن خاف من شيء هرب منه» (۱).

شخصی به امام علیه السلام عرض می‌کند: عده‌ایی از دوستان و پیروان شما مرتکب گناه

و معصیت الهی می‌شوند و می‌گویند ما امیدوار هستیم. امام علیه السلام در پاسخ

می‌فرماید: اینان دروغ می‌گویند و از پیروان ما نمی‌باشند. اینان گروهی هستند که

آرزوها بر آنان غلبه کرده است. هرکس به چیزی امید داشته باشد برای به دست

آوردن آن تلاش می‌کند، و هرکس از چیزی ترس داشته باشد، باید در عمل از آن

گریزان باشد.

امام علیه السلام در این روایت به روشنی حاصل و نتیجه امیدواری را این گونه بیان

می‌فرماید: امیدوار واقعی کسی است که امید در رفتار و اعمال او خود را نشان دهد و

باعث تعالی و کمال وی گردد. یعنی امید در او داعی ایجاد کند که به سمت متعلّق

۱- أصول کافی ج ۲، ص ۶۸.

امید حرکت کند و برای تحصیل آن تلاش نماید .

بنابر این اصل و اساس امید بازگشت به ذات اقدس الهی دارد و بندگان راجی ، در واقع به رحمت الهی امیدوارند و مرتبه نهایی و کمال امید ، امید به لقاء الهی است . اساس مطلب این است که تلاش ما باید در جهت رسیدن به فضل و رحمت الهی باشد .

تفاوت اصلی در این است که تلاش و تحمل سختی راه ، برای رسیدن به هدف ، معمولاً با تعب ، مشقت و درد و رنج همراه است ؛ اما امیدوار واقعی این سختی راه را حس نمی کند . در واقع تمام این سختی ها برای او شیرین و لذت بخش می گردد و این از دیگر ثمرات امید است . یعنی امید ، تحولی در انسان ایجاد می کند که طی طریق و تحمل درد و رنج برای رسیدن به هدف را برای انسان لذت بخش می کند . تلاش انسان امیدوار خستگی به همراه ندارد ؛ زیرا از لحظه لحظه آن لذت می برد . وقتی انسان به دنبال محبوبی است و منزل محبوب دور و راه سخت و پر مشقت است ، انسان عاشق از طی طریق خسته نمی شود و چون به امید وصال محبوب است از تمام رنجهای راه لذت می برد و این مشقت راه برای او شیرین و دلنشین است .

نقطه کمال برای امیدواران این است که رنج عبادت بر آنها شیرین است رنج شب بیداری و تعب نخواهید بر آنها هموار است ؛ نه تنها هموار بلکه شیرین ، دلنشین و دوست داشتنی است کسی که به دنبال نقطه امیدش حرکت می کند ، از بیداری شب و روزه داری طولانی روزهای تابستان ، بیداری شبهای طولانی زمستان نه تنها خسته نمی شود بلکه لذت می برد . البته این تلاش ، بذل مال هم می خواهد . خداوند می فرماید :

﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ﴾^(۱)

کسانی که از آنچه به آنان روزی داده‌ایم پنهان و آشکار انفاق می‌کنند، تجارتی بی زیان و خالی از کساد را امید دارند.

این تجارت و داد و ستد با خداوند است. او از بنده می‌خواهد تا مخفیانه انفاق نماید تا به رحمت و لقاء الهی دسترسی پیدا کند. کسی که کالای گران قیمت را به بهای نازلی می‌خرد، آیا احساس خسارت می‌کند؟ او بعد از تحویل گرفتن متاع احساس لذت و شیرینی می‌کند و نمی‌گوید پول از کفم رفت و چیزی بدست نیاوردم. امام امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «صبروا أياماً قصيرة أعقبتهم راحة طويلة، تجارة مريحة يسرها لهم ربهم»^(۲) کسانی که با پروردگار معامله می‌کنند و این ایام کوتاه عمر را بذل می‌کند مشقت را تحمل می‌کنند و صبر پیشه می‌کند و در مقابل یک راحت و سعادت ابدی را بدست می‌آورند. سعادت ابدی با بذل یک امر موقت یک تجارت شیرین است. در این معامله اگر بذل ثروت و مال، وقت، آرامش و آسایش و حتی اگر بذل جان نیاز باشد؛ شیرین است.

با توجه به اینکه در آستانه ایام با فضیلت عرفه می‌باشیم به جاست چند جمله‌ایی در این خصوص عرض نمائیم این روایت را مرحوم محدث قمی در مفاتیح نقل کرده است.

«سمع علي بن الحسين عليه السلام يوم عرفة سائلاً يسأل الناس فقال له: ويحك أغير الله تسأل في هذا اليوم إنه يرجي لما في بطون الحبالي في هذا اليوم أن يكون سعيداً»^(۳).

امام سجاد عليه السلام روز عرفه سائلی را دیدند که در حال تکدی و سوال از مردم

۱- سوره فاطر، آیه ۲۹.

۲- نهج البلاغه، ص ۳۰۴ خطبه همام.

۳- من لا يحضره الفقيه ج ۲، ص ۹۰.

است. امام علیه السلام به او فرمود: وای بر تو! آیا در چنین روزی از غیر خدا تقاضا می‌نمایی، در حالی که در این روز برای جنین در شکم مادر امید سعادت‌مندی می‌رود.

کسانی که اهل عبادت و راز و نیاز مداوم هستند و همواره به فضل و رحمت الهی امید دارند و به درجه‌ایی از معرفت نائل آمده‌اند که هر لحظه خود را در محضر الهی می‌دانند و کمتر لحظه‌ایی را در غفلت به سر می‌برند، توجّه این افراد و لطف الهی به اینگونه اشخاص نیازمند روز عرفه و غیر عرفه نمی‌باشد. اما علیرغم آن بعضی از روزها و شبهاگویی دعوت خاصی از طرف محبوب و ذات اقدس الهی رسیده است، این دعوت خاص اصولاً دارای رحمت خاصی نیز هست. لذا برای درک فضیلت این ایّام و بهرمندی از این دعوت ویژه بسیار سفارش شده است. این دعوت فراگیر و همگانی است خداوند تعالی همه را از پیر و جوان، زن و مرد، بزرگ و کوچک همه را به خوان کرم خود فرا خوانده است. کسانی که توفیق ندارند در صحرای عرفات مشغول عبادت باشند می‌توانند به دیگر مکانهای متبرّک بروند و توفیق حضور در آنجا را درک نمایند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

« أن الله يوم عرفة ينظر إلى زوّار قبر الحسين علیه السلام فيغفر لهم ذنوبهم ويقضى لهم حوائجهم قبل أن ينظر إلى أهل الموقف بعرفة »؛
یعنی خداوند تبارک و تعالی روز عرفه قبل از توجّه و نگاه به حجّاج حاضر در عرفات به زائران قبر امام حسین علیه السلام توجّه نموده و گناهانشان را می‌آمرزد و حوائجشان را بر آورده می‌سازد.

غفلت، آفت امیدواری

متعلّق امید در این دعا را روشن نمودیم و گفتیم که امیدوار بدون تلاش راه به جایی نمی‌برد، همچنین تلاشی که ظاهری سخت دارد در نظر امیدوار جز شیرینی

نمی‌باشد. اما آفتی که انسان امیدوار و راجی باید به آن توجه کند غفلت است. راهی که پیش روی داریم راهی است طولانی، این راه نیازمند معلم و هادی می‌باشد. اگر کسی به نشانه‌ها و تابلوهای راهنما در مسیر توجه نکند، گمراه می‌گردد. به عبارت دیگر امیدوار نمی‌تواند غافل باشد، بلکه باید با کمک معارف الهی نقطه امید را در نظر بگیرد و تلاش نماید تا به مقصد برسد. آیه هفت سوره یونس به روشنی این نکته را بیان می‌کند،

﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ﴾^(۱)

آنان که به روز رستاخیز و ملاقات امیدوار نمی‌باشند و به زندگی دنیا خشنود شدند و بر آن تکیه کردند و آنها از آیات ما غافلند.

سؤال و اعطاء

امام سجاد علیه السلام مناجات الراجین را با این جمله آغاز می‌نماید: «یا من إذا سئله عبدٌ أعطاه» (ای کسی که اگر بنده‌ایی از او تقاضا نماید او به آن پاسخ می‌دهد) امام علیه السلام بین دو مفهوم سؤال و اعطاء رابطه مستقیم برقرار نموده است. به عبارت دیگر امام می‌فرماید: رحمت الهی بگونه‌ایی است که به محض تحقق سؤال، اعطاء قطعی است. در دعای ابو حمزه می‌خوانیم «ولیس من صفاتک أن تأمر بالسؤال و تمنع العطيّة» خداوند! از صفات تو این نیست که، بندگان را به تقاضا نمودن امر نمایی و از طرف دیگر در مقابل این سوال و اظهار حاجت، بخل نموده و پاسخ بنده را ندهی. نمی‌شود ما را به گدایی امر نموده باشی اما به گدای در خانه خود عطا ننمایی. خود در قرآن فرمودی:

۱ - سوره یونس، آیه ۷.

﴿وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ﴾ (۱).

سوال کننده را از خود مران .

خدا اجلّ، ارفع و اعظم از آن است که کسی از او گدایی کند و او رد نماید . در این ایام که فصل دعا و گدایی در خانه خداست باید توجه داشته باشیم که نزد کسی در حال سوال هستیم که مالک تمام خزائن است او ربّ العالمین و مالک الملوک است . هر چه اعمّ از مادی و معنوی از او بخواهیم دریغ نمی نماید اما باید توجه داشته باشیم که سوال محقق گردد تا ارتباط مورد نظر فراهم گردد .

حال این سوال مطرح می گردد که علیرغم این همه سوال و دعا، چرا استجاب و اعطاء نمی باشد؟ پاسخ در عدم تحقق سوال و دعا است . یعنی دعا درست نبوده خواندن و نحوه سؤال غلط بوده است . لذا باید بیاموزیم که از خدا چه حوائجی را طلب کنیم . اگر دنیا، قدرت و ثروت از خدا بخواهیم می دهد، زیرا این مسائل برای خدا ارزشمند نیست . برای نمونه خداوند به قارون ثروت فراوان عطا نمود و قدرت را هم به فرعون که «أبغض خلق الله» بود عنایت نمود . اما آیا مقام قرب و صفا و مقام تنزه و پاکیزگی روح را هم عنایت نمود؟ اگر کسی به مقام قرب و تنزه رسید دیگر هرگز دنیا از خداوند نمی خواهد . در آن هنگام عبد و اصل جز رضای خالق چیزی مطالبه نمی کند . انبیاء و اولیاء الهی هیچکدام دنیا و متعلقات آن را از خداوند نخواستند .

در مجموعه انبیاء فقط سلیمان از خداوند دنیا طلب نمود . خداوند در قرآن

کریم کریم می فرماید :

﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (۲).

۱ - سورة الضحی، آیه ۱۰ .

۲ - سورة ص، آیه ۳۵ .

گفت: پروردگارا! مرا ببخش و حکومتی به من عطا کن که بعد از من سزاوار هیچ کس نباشد، که تو بسیار بخشنده‌ای.

علّت اینکه حضرت سلیمان از خداوند دنیا و ملک منحصر به فرد خواسته است برای ما روشن نیست. اما در روایات ذکر شده است که ایشان آخرین پیامبری است که وارد بهشت می‌گردد، چرا که دنیا پاسخگویی و مشکلات به همراه دارد. من از این فرصت می‌خواهم استفاده کنم و نکته ایی را به عزیزان تذکر دهم. ما و شما راهی را انتخاب کرده‌ایم، نکند مشاغل دنیوی، زر و زیورهای دنیا، سختی‌های دنیا و فریب کاری‌های دنیا ما را منحرف کنند. خیلی‌ها در همین عصر ما، حضور داشتند که آنها را در محافل دینی و در محافل علمی می‌دیدیم که اهل مباحثه و مذاکره علمی هم بودند اما لباس روحانیت نداشتند. اینان در حوزه درس خوانده‌اند و حتی گاهی به مرتبه اجتهاد هم رسیده‌اند. اما به خاطر مضایق دنیوی به سفره بقیه الله ع‌ل‌ی‌ه‌س‌لّم پشت کرده و رفته‌اند. نکند مضایق و مشاغل دنیوی ما را چنان جلب خود کند که گاهی سؤالمان از خدا مطالب بی ارزش باشد و اگر هم جواب درستی نگرفتیم العیاذ بالله به این سفره پشت کنیم. سفره با برکتی که همه نعمت‌های الهی در آن وجود دارد و خیر آن در همین اقلّ قلیل است. من بالعیان می‌بینم بعضی از تفکرات و چهره‌ها را که به خاطر مطامع دنیوی حوزه و درس و بحث را رها کرده‌اند و به سمت‌های دیگری رفته‌اند.

خداوند همه ما را از مزالّ اقدام محافظت کند.

« والسّلام علیکم ورحمة الله وبرکاته »

« ۸۴/۱۰/۱۴ »

... نکند مضایق و مشاکل دنیوی ما را چنان
جلب خود کند که گاهی سؤالمان از خدا مطالب
بی ارزش باشد و اگر هم جواب درستی نگرفتیم
العیاذ بالله به این سفره پشت کنیم . سفره با
برکتی که همه نعمت‌های الهی در آن وجود دارد
و خیر آن در همین اقلّ قلیل است . من بالعیان
می بینم بعضی از تفکرات و چهره‌ها را که به
خاطر مطامع دنیوی حوزه و درس و بحث را
رها کرده‌اند و به سمت‌های دیگری رفته‌اند .

محل برگزاری جلسات :

چهار راه شهدا - خیابان معلم - کوچه معلم ۱۴ - پلاک ۸

تلفن ۷۷۳۲۳۶۷ و ۷۷۴۹۱۶۰ - نمابر ۷۷۴۳۹۱۹